

ZAKONSKA ILI UGOVORNA OBAVEZA PLAĆANJA NAKNADE KOMUNALNE USLUGE

Vesna Dabetić—Trogrlić

Novi Beograd, ul. Dr Ivana Ribara br. 106/9

vesnadabetic@yahoo.com

Sažetak: *Javno komunalno preduzeće obavlja delatnost u opštem interesu, zbog čega ima zakonsku obavezu pružanja komunalne usluge. Javno komunalno preduzeće obavlja delatnost na osnovu opštih uslova poslovanja koji predstavljaju opštu i stalnu ponudu upućenu neodređenom i neograničenom broju lica pod istim uslovima, zbog čega je sadržina ugovora koji javno komunalno preduzeće zaključuje sa korisnicima, određena prinudnim propisima – Zakonom o komunalnim delatnostima i propisima donetim na osnovu njega. Popunjavanjem prijave – zahteva za pružanje komunalne usluge, zainteresovano lice predlaže da se zaključi ugovor, pa predlog zainteresovanog lica prijavljivanjem dana početka korišćenja komunalne usluge i dostavljanjem popunjene prijave javnom komunalnom preduzeću, de facto predstavlja, prihvatanje ponude javnog komunalnog preduzeća koji automatski dovodi do zaključenja ugovora o pružanju komunalnih usluga. Dakle, pravo javnog komunalnog preduzeća da naplati cenu komunalne usluge i obaveza korisnika komunalne usluge da plati cenu komunalne usluge, jesu ugovorna prava i obaveze koja ne bi nastala da nije obaveza korisnika da svoju potrebu za komunalnom uslugom i zaključenjem ugovora, prijavi u pisanoj formi.*

Ključne reči: *javno komunalno preduzeće, zainteresovano lice, korisnik komunalne usluge, prijava potrebe za komunalnom uslugom, obavezna sadržina ugovora o pružanju komunalne usluge*

Abstract: *Public utility performs the activity in the general interest, which has a legal obligation to provide municipal services. Public utility company performs activities on the basis of general business conditions which are general and permanent offer addressed to a vague and unlimited number of persons under the same conditions, which is why the contents of the contract that a public utility concludes with users, some coercive legislation - Law on communal activities and regulations issued on the basis of it. Filling out the application form - required for the provision of municipal services, the person concerned is proposed to conclude a contract, and the proposal of the person concerned reporting on the beginning of the use of municipal services and submitting filled application public utility company, is a de facto, accept the offer of public utility, which automatically leads to the conclusion of a contract to provide utility services. Therefore, the right of the public utility to charge the cost of municipal services and obligations of utilities to pay the cost of utilities, are contractual rights and obligations which would not have occurred to no obligations to your need of Public Utilities and the conclusion of the contract, report in writing. Provided they are useful guidelines to the legislative activities, public utilities and their founders and judicial practice.*

Key words: *public utility company, the person concerned, user utilities, registration requirements for utilities, required content of the contract to provide utility services*

1. UVOD

U svesti našeg naroda odavno je postojalo moralno pravilo po kojem se pravo nepošteno vrši ako je njegovo vršenje antisocijalno tj. ako se zloupotrebljava. Pozitivan osnov za tvrdnju da nije dozvoljeno neograničeno vršenje obligacionih prava tj. da je zabranjeno vršenje prava iz obligacionih odnosa protivno cilju zbog koga je ono zakonom ustanovljeno ili priznato, izražen je u članu 13. Zakona o obligacionim odnosima. Danas je zabrana zloupotrebe prava postala *communis opinio* modernih pravnih poredaka, naravno različito formulisana u pojedinim kodeksima, ali sa istom idejom. Ideja zabrane zloupotrebe prava polazi od toga da svako vršenje obligacionog prava mora da se kreće u okviru ciljeva instituta obligacionog prava postavljenih pravnim poretom. Udaljiti se od ciljeva postavljenih pravnim poretom, znači izvršiti akt zloupotrebe prava, jer svako obligaciono pravo dato je titularu od strane pravnog poretka, radi ostvarenja određenog cilja, svrhe, određenog duha pravnog instituta i njegove finalnosti. Vršenje prava suprotno duhu institucije, njenom cilju i finalitetu odlikuje se time, što se pored konkretno tangiranog pojedinačnog interesa, takvim vršenjem prava vredi nadređeni opšti interes u smislu javnog poretka. Ako se titular obligacionog prava u vršenju prava kreće u okviru cilja institucije, ipak njegovo ponašanje može predstavljati akt zloupotrebe prava, ako on u jednostranom ostvarenju svojih interesa, grubo zanemari interese druge stranke. To je slučaj kada je način ponašanja titulara obligacionog prava sa etičkog stanovišta šikanozan, grubo egoističan, protivrečan, pa umesto da lojalno ceni interese druge stranke, kako se to očekuje od učesnika u prometu, on jednostrano ceni i precenjuje sopstveni interes protivno duhu institucije. Dakle, sadržina svakog obligacionog prava ograničena je smislom prava zbog koga je ono priznato ili normom koja garantuje obligaciono pravo ili opštim pravnim načelima kao što su dobri običaji, savesnost i poštenje, javni poredak i dr.

Kada rešavaju određeni spor koji je nastao u vršenju jednog obligacionog prava, sudovi moraju da utvrde da li se formalno postojeće pravo vrši shodno svojoj svrsi odnosno cilju. Ako to nije slučaj, radi se o institucionalno pogrešnom vršenju obligacionog prava koje ne uživa pravnu zaštitu. Slučajevi koji su spolja formalno pokriveni sadržajem prava, tek u konkretnom sporu postaju vidljivi kao akti zloupotrebe prava. O ovoj elastičnosti sadržine pojedinih obligacionih prava sudovi moraju voditi računa, ukoliko ne žele da forma preovlada suštinu prava i da formalizam u pravu trijumfuje nad pravičnošću. Nije neophodno da se stranka u sudskom postupku poziva na prigovor zloupotrebe u vršenju prava, sudovi po službenoj dužnosti moraju uzeti u obzir zabranu zloupotrebe prava iz člana 13. ZOO, jer ta zabrana predstavlja objektivno prinudno (imperativno) pravo i pravilo, koje je koliko pravno toliko i moralno.

Trgovinski sudovi u Republici Srbiji, postupajući po tužbama javnih komunalnih preduzeća radi naplate naknade za komunalnu uslugu odvoženja kućnog smeća, zauzeli su stavove o postojanju zakonske pretpostavke da tokom obavljanja poslovne delatnosti radnici privrednih subjekata u zatvorenom i otvorenom poslovnom prostoru stvaraju kućno smeće čime su po samom zakonu stekli svojstvo korisnika komunalne usluge i obavezu da plate naknadu za komunalnu uslugu u visini koja se podzakonskim propisima određuje po kvadratnom metru zatvorenog poslovnog prostora i broju kontejnera otvorenog poslovnog prostora i to bez obzira da li poslovni prostor faktički koriste. U sudsku praksu doslovno je pretočeno uporno i čvrsto insistiranje javnih komunalnih preduzeća na zakonskoj obavezi korisnika komunalne usluge da plati naknadu, pravdano obavljanjem komunalne usluge od

opšteg interesa za koju se ne zaključuje poseban ugovor sa korisnikom obzirom da javno komunalno preduzeće obavlja komunalnu uslugu u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima, što predstavlja opštepозnatu činjenicu, zbog čega je korisnik dužan da plati naknadu nezavisno od toga da li kućno smeće postoji i nezavisno od toga da li mu je komunalna usluga pružena.

Na jednom u nizu privrednih sporova, koji je dao povoda parnici pred Trgovinskim sudom u Beogradu ilustruje se primer stvaranja negativne i opasne sudske prakse kojom je potpuno neopravdano ustanovljena odgovornost privrednih subjekata kao korisnika komunalne usluge, za neispunjenje “zakonske” obaveze plaćanja naknade komunalne usluge odvoženja kućnog smeća. Prenebregavanjem sopstvene službene dužnosti da uzmu u obzir zabranu zloupotrebe prava i time spreče sistematsko stvaranje predstave o navodnoj zakonskoj obavezi plaćanja komunalne usluge odvoženja kućnog smeća, sudovi su se stavili u službu antisocijalnih ciljeva i nesavesnosti, izigravajući na taj način, umesto čuvajući, samo pravo. Ustanovljavanjem pogrešne sudske prakse, sudovi su de facto, uvukli u život nemoralne razloge, razloge koji nisu merodavno povezani sa opštim interesom¹. (Korišćeni su

¹ U parnici pred Trgovinskim sudom u Beogradu II P2—2643/2003 po tužbi JKP "GRADSKA ČISTOĆA" iz Beograda protiv "TIHOS" D.O.O. iz Borče, Tužilac iznosi tezu o postojanju zakonske pretpostavke da tokom obavljanja poslovne delatnosti, radnici Tuženog stvaraju i kućno smeće, te da Tuženi kao vlasnik poslovnog prostora u kojem se obavlja delatnost, ima svojstvo korisnika komunalne usluge odvoženja kućnog smeća i kao takav zakonsku obavezu da plati naknadu te komunalne usluge i to iako faktički ne koristi objekat, iako mu komunalna usluga nije pružena i iako nije imao smeće, a sve zato što Tužilac obavlja komunalnu uslugu odvoženja kućnog smeća u opštem interesu u skladu sa Zakonom i podzakonskim aktima što predstavlja opštepозnatu činjenicu zbog čega se za vršenje te usluge ne zaključuju posebni ugovori sa korisnikom usluge; da je Tuženi dužan da dokaže da mu usluga nije izvršena i to na taj način što će pružiti dokaz da je nevršenje komunalne usluge reklamirao komunalnoj inspekciji; da je Tuženi u poslovnom prostoru – objektu čiji je vlasnik i za koji nije pribavljeno odobrenje za izgradnju od nadležnog organa uprave, preuzeo vršenje komunalne usluge preko uređaja koji ne ispunjava propisane uslove u pogledu tehničke ispravnosti, sanitarne zaštite i zaštite životne sredine, zbog čega mu je Tužilac privremeno pružao komunalnu uslugu. Tuženi iznosi tezu da u poslovnom objektu izgrađenom bez odobrenja nadležnog organa uprave za koji je pokrenuo postupak za pribavljanje odobrenja, obavlja delatnost proizvodnje kuhinjskog nameštaja; da je pribavio uređaj za uništavanje industrijskog otpada i da istim uređajem uništava i kućno smeće koje je neznatno obzirom na mali broj zaposlenih; da nikada nije imao potrebu, niti je potrebu za pružanjem komunalne usluge odvoženja kućnog smeća, prijavio Tužiocu; da je kao nezainteresovano lice za zaključenje ugovora o pružanju komunalne usluge vraćao Tužiocu ispostavljene račune sa primedbom da nema potrebu za pružanjem komunalne usluge.

Presudom Trgovinskog suda u Beogradu II P2—2643/2003 od 12.02.2007. godine u stavu II izreke odbijen je kao neosnovan tužbeni zahtev da Tuženi na ime glavnog duga – naknade za komunalnu uslugu odvoženja kućnog smeća plati Tužiocu iznos od 197.245,03 dinara sa zateznom kamatom po stopi prema Zakonu o visini stope zatezne kamate i to na iznos od 126.740,00 dinara počev od 01.01.2006. godine pa do isplate, sa obrazloženjem da parničnim strankama nedostaje stvarna aktivna i pasivna legitimacija, jer Tužilac kao javno komunalno preduzeće nije pružio dokaze da je u spornom periodu za koji traži naknadu, Tuženi imao svojstvo korisnika komunalne usluge tj. da je sa Tuženim povodom pružanja komunalne usluge uopšte bio u pravnom odnosu, te da ispostavljeni računi kao jednostrane isprave koje je Tuženi kao lice koje nije zainteresovano da mu bude pružena komunalna usluga, vraćao Tužiocu, nisu dokaz o postojanju pravnog odnosa između parničnih stranaka povodom pružanja komunalne usluge.

U postupku po žalbi Tužioca, rešenjem Višeg trgovinskog suda I Pž. 3938/07 od 11.10.2007. godine ukinuta je presuda Trgovinskog suda u Beogradu II P2—2643/2003 od 12.02.2007. godine i predmet vraćen na ponovno suđenje sa obrazloženjem koje je doslovno sadržalo tezu koju je Tužilac izneo u toku postupka i nalogom da prvostepeni sud u ponovnom postupku na pravilan i pouzdan način utvrdi da li je Tuženi koristio usluge Tužioca. U ponovnom postupku, Trgovinski sud u Beogradu je presudom II P--9302/2007--2003 od 10.12.2007. godine u stavu II izreke, odbio kao neosnovan tužbeni zahtev da Tuženi na ime glavnog duga – naknade komunalne usluge odvoženja kućnog smeća, plati Tužiocu iznos od 197.245,03 dinara sa zateznom kamatom po stopi prema Zakonu o visini stope zatezne kamate i to na iznos od 126.740,00 dinara počev od 01.01.2006. godine pa do isplate, sa istim obrazloženjem kao u presudi II P2—2643/2003 od 12.02.2007. godine.

propisi koji se odnose na obavljanje komunalne usluge održavanja čistoće – odvoženja kućnog smeća, koji su bili na snazi u vreme donošenja presuda koje su predmet razmatranja)

2. OGRANIČENJE SLOBODE IZBORA UGOVORNIKA

Osnovna opcija subjekata na osnovu autonomije volje jeste slobodno opredeljivanje između zaključivanja i nezaključivanja ugovora, pa proizlazi da je svako lice u principu slobodno da odbije da zaključi ugovor (član 10. ZOO). Izuzetak od navedenog pravila propisan je članom 27. stav 1. ZOO, kojim je za pravo odbijanja da se zaključi ugovor propisana restrikcija zasnovana posebnim zakonom kojim se obavezuju jedna ili obe stranke na zaključenje ugovora. Obaveza zaključivanja ugovora predstavlja, dakle, odstupanje od jednog od osnovnih načela ZOO – načela o autonomiji volje i protivna je pojmu ugovora kao saglasnosti volja. Tako je sloboda onog ugovornika koji je po samom zakonu obavezan da zaključi ugovor, ograničena pravom drugog ugovornika da kao zainteresovano lice zahteva da se ugovor bez odlaganja zaključi. Ograničenje slobode izbora ugovornika vezano je uvek za lice koje obavlja delatnost u opštem interesu na osnovu opštih uslova poslovanja koji predstavljaju opštu i stalnu ponudu upućenu neodređenom i neograničenom broju lica pod istim uslovima, prema pravilu sadržanom u članu 33. ZOO.

Zakon o komunalnim delatnostima, s jedne strane, ustanovljava **obavezu** javnog komunalnog preduzeća ili drugog preduzeća odnosno preduzetnika kojem je u skladu sa zakonom i propisom opštine ili grada povereno obavljanje komunalne usluge, da komunalnu uslugu kao nezamenljiv uslov života i rada svih subjekata na određenom području (opština, grad, naseljeno mesto) obavlja u opštem interesu i na način kojim se zadovoljava potreba korisnika komunalne usluge (član 3. stav 1., član 4.) i **pravo** javnog komunalnog preduzeća da naplati cenu koju je odredilo uz saglasnost skupštine opštine ili grada, (član 23.), a s druge strane ustanovljava **pravo** korisnika da mu komunalna usluga bude pružena po njegovom zahtevu i prema njegovoj potrebi (član 3. stav 2. i član 15. st. 1. i 3.) i **obavezu** korisnika da plati cenu za pruženu komunalnu uslugu (član 23.). Proizlazi da je za javno komunalno preduzeće ustanovljena zakonska obaveza da pruži komunalnu uslugu, nasuprot pravu korisnika da mu komunalna usluga bude pružena pod uslovom da za nju ima potrebu. S druge strane, javnom komunalnom preduzeću ograničena je sloboda izbora ugovornika i to posebnom zabranom izraženom u članu 15. stav 1. Zakona o komunalnim delatnostima, da se “pružanje komunalne usluge ne može uskratiti korisniku”. Na taj način je krug lica koja mogu biti druga ugovorna stranka, potpuno neodređen i neograničen, što znači da svako lice, ukoliko je zainteresovano tj. ima potrebu za komunalnom uslugom, može biti druga ugovorna stranka. U datim okolnostima, Zakonom o komunalnim delatnostima kao lex specialis-om u vršenju obligacionog prava javnog komunalnog preduzeća, sloboda druge ugovorne stranke (potencijalnog korisnika) da (ne)zaključi ugovor o pružanju komunalne usluge, ostala je nedirnuta, jer za nju, nije ustanovljena obaveza da zaključi ugovor o pružanju komunalne usluge, za razliku od nekih drugih propisa koji obavezuju obe strane na zaključenje ugovora kao što je slučaj npr. sa obavezanim osiguranjem. Dakle, pravilo da se korisniku usluge ne može uskratiti usluga, ne podrazumeva obavezu korisnika na zaključenje ugovora, već njegovo pravo da se opredeli na zaključivanje ili nezaključivanje ugovora. Kod nesumnjivo

U postupku po žalbi Tužioca, Viši trgovinski sud je presudom I Pž. 1886/08 od 16.07.2008. godine preinačio presudu Trgovinskog suda u Beogradu II P--9302/2007--2003 od 10.12.2007. godine u stavu II izreke i presudio obavezujući Tuženog da Tužiocu na ime glavnog duga plati iznos od 126.740,00 dinara sa pripadajućom zateznom kamatom od 01.01.2006. godine do isplate, sa istim obrazloženjem kao u presudi Višeg trgovinskog suda I Pž. 3938/07 od 11.10.2007. godine.

ustanovljene zakonske obaveze javnog komunalnog preduzeća, da sa zainteresovanim licem koje ima potrebu za pružanjem komunalne usluge, zaključi ugovor, potpuno je pogrešno stanovište sudske prakse da je zakonska obaveza za zaključenje ugovora na strani korisnika komunalne usluge.

3. ODGOVORNOST U VEZI SA OBAVEZOM ZAKLJUČENJA UGOVORA

Lice koje je po zakonu obavezno da zaključi neki ugovor, a radi se uvek o licu koje vrši aktivnost od opšteg interesa, dužno je da na zahtev zainteresovanog lica, bez odlaganja zaključi taj ugovor, u suprotnom, odgovorno je za štetu koja nastane propuštanjem radnje zaključenja ugovora (član 183. ZOO). Prema propisu donetom na osnovu Zakona o komunalnim delatnostima, zainteresovano lice koje ima potrebu za komunalnom uslugom dužno je da u roku od osam dana od dana početka korišćenja komunalne usluge, obavesti javno komunalno preduzeće o danu početka korišćenja komunalne usluge (član 19. stav 1. Odluke o načinu plaćanja komunalnih usluga na teritoriji grada Beograda). Obaveštavanje se vrši u pisanoj formi popunjavanjem prijave – zahteva za pružanje komunalne usluge koji sadrži podatke o korisniku komunalne usluge, objektu koji se koristi, danu početka korišćenja i vrsti komunalne usluge koja se koristi. Popunjavanjem prijave – zahteva za pružanje komunalne usluge, zainteresovano lice predlaže da se zaključi ugovor, pa predlog zainteresovanog lica prijavljivanjem dana početka korišćenja komunalne usluge i dostavljanje popunjene prijave javnom komunalnom preduzeću, de facto predstavlja, u smislu čl. 33. ZOO, prihvatanje ponude javnog komunalnog preduzeća koji automatski dovodi do zaključenja ugovora o pružanju komunalnih usluga. Dakle, potpuno je pogrešno stanovište sudske prakse da javno komunalno preduzeće u pružanju komunalne usluge sa korisnikom ne zaključuje poseban ugovor. Upravo obaveza zainteresovanog lica da prijavi svoju potrebu za komunalnom uslugom i prijavu dostavi javnom komunalnom preduzeću, jesu radnje zaključenja “posebnog” ugovora prema pravilu iz člana 33. ZOO. Javno komunalno preduzeće sasvim sigurno ne bi moglo znati koje zainteresovano lice želi da zaključi ugovor, da nije njegove obaveze da svoju potrebu za zaključenjem ugovora, prijavi; takođe javno komunalno preduzeće ne bi imalo evidenciju o broju korisnika kojima se pruža komunalna usluga i od kojih se naplaćuje komunalna usluga, da zainteresovano lice nije prijavilo svoju potrebu za komunalnom uslugom. S druge strane, u odsustvu prijave koja predstavlja izjavu volje zainteresovanog lica (potencijalnog korisnika komunalne usluge) za zaključenje ugovora o pružanju komunalne usluge, ne može se tvrditi da je takav ugovor uopšte zaključen tj. da je nastao, pa je potpuno pogrešno stanovište sudske prakse kojim se isključuje mogućnost postojanja i samo postojanje “posebnog” ugovora o pružanju komunalne usluge.

Ako javno komunalno preduzeće odbije da sa zainteresovanim licem zaključi ugovor, ono odgovara za štetu koja nastane usled toga što je zaključivanje ugovora izostalo, a time i komunalna usluga. Ustanovljavanje odgovornosti javnog komunalnog preduzeća za zaključenje ugovora opravdano je sa stanovišta delatnosti koju obavlja. Radi se o komunalnoj delatnosti od opšteg interesa i taj **opšti interes** Zakon o komunalnim delatnostima apsorbuje u sledećim pravilima: opština ili grad obezbeđuje organizovano i trajno obavljanje komunalnih delatnosti osnivanjem javnog komunalnog preduzeća (član 6.); javno komunalno preduzeće posluje sredstvima u državnoj svojini i promena vlasništva državnog kapitala se može vršiti najviše do 49% od ukupne vrednosti državnog kapitala kojim raspolaže javno komunalno preduzeće (član 21.); opština ili grad mogu na vreme do pet godina poveriti obavljanje komunalne delatnosti drugom preduzeću ili preduzetniku kad osnivanje javnog komunalnog preduzeća ne bi bilo racionalno obzirom na obim poslova i broj korisnika na određenom području (član 8. st. 1. i 4. u vezi stava 3. i član 11.); javno komunalno preduzeće može

poslove iz okvira svoje delatnosti poveriti drugom preduzeću ili preduzetniku na vreme do pet godina i pod uslovom da ti poslovi nisu u funkciji ostvarivanja jedinstva tehničko-tehnološkog sistema i da je osnivač (opština ili grad) za to dao saglasnost (član 10. i član 11.); skupština opštine ili grada propisuje uslove i način poveravanja obavljanja komunalnih delatnosti drugim preduzećima ili preduzetnicima i način kontrole obavljanja komunalnih delatnosti poverenih drugim preduzećima ili preduzetnicima (član 12.); skupština opštine ili grada propisuje uslove i način organizovanja poslova u vršenju komunalnih delatnosti i uslove za korišćenje komunalnih usluga (član 13.); javno komunalno preduzeće uz saglasnost skupštine opštine ili grada odlučuje o ceni komunalne usluge (član 23.).

Pravila kojima se izražava opšti interes da se zadovolje potrebe korisnika komunalnih usluga, upućuju na zaključak da je osnovna ideja zakonodavca bila da eliminiše konkurenciju da bi obezbedio javnim komunalnim preduzećima monopolistički položaj na određenim područjima. Posledice takve zakonodavne aktivnosti provedene u život, obično pogađaju tržište njegovim segmentiranjem i narušavanjem tržišnih mehanizama, što u krajnjoj liniji vodi zatvaranju i autarkičnosti nacionalne privrede. U Beogradu posluje samo jedno i to javno komunalno preduzeće koje obavlja komunalnu delatnost održavanja čistoće – sakupljanja, odvoženja i odlaganja kućnog smeća (odvoženja kućnog smeća). U datim okolnostima, postavlja se pitanje da li zainteresovano lice koje ima potrebu za pružanjem komunalne usluge odvoženja kućnog smeća, ima slobodu izbora ugovornika. Kada javno komunalno preduzeće ima monopol u pogledu pružanja komunalne usluge, razumljivo je da je potencijalni korisnik komunalne usluge uskraćen u slobodi izbora lica koje će mu pružiti komunalnu uslugu. To međutim, ne utiče na njegovo pravo da odluči da li će sa tim jednim javnim komunalnim preduzećem, uopšte zaključiti ili ne, ugovor o pružanju komunalne usluge, ako nema potrebu za takvom vrstom usluge.

4. ODGOVORNOST U VEZI SA VRŠENJEM POSLOVA OD OPŠTEG INTERESA

U uslovima kada je zadovoljavanje nekih od osnovnih životnih potreba, moguće isključivo posredstvom preduzeća koja vrše komunalnu ili sličnu delatnost od opšteg interesa, valjano vršenje njihove delatnosti u pogledu pružanja usluga, od izuzetno je velikog i opšteg interesa. Svaka neurednost u njihovom radu, a naročito obustava pružanja usluga ili neredovno pružanje usluga, može imati teške posledice i po pravilu izaziva štete često veoma velike. Zato je odgovornost za štetu, preduzeća koja vrše komunalnu ili sličnu delatnost od opšteg interesa, predviđena pravilom iz člana 184. ZOO. Od odgovornosti za štetu koja bi nastala usled obustave ili neredovnog vršenja usluge, komunalno preduzeće može da se oslobodi samo ako je do obustave ili neredovnog vršenja komunalne usluge došlo iz “opravdanih razloga” koji predstavljaju događaj koji se nije mogao predvideti ili se njegovo nastajanje nije moglo sprečiti. Navedeno pravilo sugerise da, komunalno preduzeće mora dokazati razlog koji ga opravdava, jer ono snosi rizike koji proističu iz postupaka njegovih zaposlenih i rizike drugih okolnosti koje proističu iz sfere njegovog rada, koje mora imati pod svojom kontrolom. Ukoliko bi šteta nastala nekvalitetnim vršenjem komunalne usluge, preduzeće koje vrši komunalnu ili sličnu delatnost od opšteg interesa moglo bi biti odgovorno isključivo prema opštim pravilima o odgovornosti za štetu, ali ne i prema posebnom pravilu iz člana 184. ZOO.

Zakon o komunalnim delatnostima (član 17.) i Odluka o održavanju čistoće (član 40.) sadrže pravila koja obavezuju komunalno preduzeće da u slučaju obustave ili neredovnog vršenja komunalne usluge usled više sile ili drugih razloga koji se nisu mogli predvideti ili sprečiti, preduzme odgovarajuće mere; u slučaju štrajka, javno komunalno preduzeće je dužno da obezbedi minimum procesa rada u pružanju komunalne usluge, u suprotnom dužno je da

preduzme posebne mere (član 18.); ako javno komunalno preduzeće ne preduzme posebne mere u odsustvu obezbeđenog minimuma procesa rada, posebne mere može preduzeti ministarstvo nadležno za komunalne delatnosti i to na teret osnivača javnog komunalnog preduzeća - opštine ili grada (član 19.).

Korisnik komunalne usluge plaća utvrđenu cenu za **obavljenu** komunalnu uslugu (član 43. Odluke o održavanju čistoće), što znači da komunalnom preduzeću nije priznato pravo na naknadu odnosno utvrđenu cenu komunalne usluge, ako istu nije obavilo. Relevantna činjenica za pravilnu primenu materijalnog prava, jeste dokaz da je komunalno preduzeće ispunilo svoju obavezu koja bi mu dala za pravo da potražuje naknadu za ispunjenje, jer u smislu člana 122. ZOO, nijedna strana nije dužna da ispunji svoju obavezu, ako druga strana ne ispunji ili nije spremna da istovremeno ispunji svoju obavezu. Dakle, u slučaju neizvršenja komunalne usluge, ne samo da korisnik komunalne usluge nije dužan da plati cenu komunalne usluge, već ima pravo da primenom pravila iz člana 184. ZOO, zahteva odgovornost komunalnog preduzeća za štetu koja je nevršenjem tj. obustavom komunalne usluge nastala i takvom zahtevu se mora pružiti sudska zaštita.

Nadzor nad primenom odredaba Odluke o održavanju čistoće i nad zakonitošću rada komunalnih preduzeća vrši organ uprave nadležan za komunalne poslove, a poslove inspekcijskog nadzora nad obavljanjem komunalne delatnosti vrši organ uprave nadležan za poslove komunalne inspekcije. Korisnik komunalne usluge koji je fizičko ili pravno lice ima pravo da bude obavešten o rezultatima postupka po njegovoj prijavi za nevršenje komunalne usluge (član 4. i 9. Odluke o komunalnoj inspekciji). Komunalni inspektori nisu ovlašćeni da postupaju po reklamacijama korisnika komunalnih usluga, već po prijavama građana, preduzeća i drugih organizacija u vezi sa poslovima iz nadležnosti komunalne inspekcije. Obaveza korisnika komunalne usluge da reklamira komunalnu uslugu komunalnoj inspekciji i pravo tj. ovlašćenje komunalnog inspektora da postupa po reklamaciji korisnika komunalne usluge, nisu priznati i ustanovljeni, niti jednim poznatim pozitivnim propisom. Dakle, korisnik komunalne usluge slobodan je odlučiti da li će podneti prijavu komunalnoj inspekciji povodom nevršenja komunalne usluge obzirom da nema zakonsku obavezu, niti obavezu ustanovljenu Odlukom o komunalnoj inspekciji, da komunalnoj inspekciji podnosi prijave zbog nevršenja komunalne usluge. Zato je potpuno pogrešno i neutemeljeno stanovište sudske prakse da se isključivo prijavom podnetom komunalnoj inspekciji može dokazivati nevršenje komunalne usluge. Ovo i zato što teret dokazivanja da je komunalna usluga obavljena, nije na korisniku komunalne usluge, već isključivo na komunalnom preduzeću, isto kao što je na komunalnom preduzeću i teret dokazivanja da postoje **opravdani razlozi** za obustavu tj. nevršenje ili neredovno vršenje komunalne usluge.

Zakon o komunalnim delatnostima i Odluka o održavanju čistoće ne sadrže pravila o odgovornosti javnog komunalnog preduzeća za nekvalitetno vršenje komunalne usluge. Ovo pitanje uređeno je Odlukom o načinu plaćanja komunalnih usluga na teritoriji grada Beograda i to obvezivanjem korisnika komunalne usluge da nesporne iznose naknade komunalne usluge, plati u roku dospeća (član 16. st. 1. i 2.), a sporne iznose naknade komunalne usluge, reklamira najkasnije u roku od osam dana od dana uručivanja uplatnice od preduzeća koje vrši objedinjenu naplatu komunalnih usluga (član 16. stav 4.). Citirani propisi odnose se na fizička lica, kojima se naplata komunalnih usluga vrši preko preduzeća za objedinjenu naplatu komunalnih usluga. Privrednim subjektima, naplatu komunalne usluge vrši javno komunalno preduzeće neposredno, preko ispostavljenih faktura, pa je analogno citiranim propisima koji se odnose na fizička lica, dužnost privrednih subjekata da sporne iznose naknade komunalne usluge reklamiraju neposredno komunalnom preduzeću. Kako je na korisniku teret

dokazivanja odgovornosti za štetu nastalu nekvalitetnim vršenjem komunalne usluge, to je korisnik dužan pružiti dokaz da je upravo iz tog uzroka reklamirao račun. Ako korisnik komunalne usluge, komunalnom preduzeću nije reklamirao sporni iznos naknade komunalne usluge, onda je na njemu teret dokazivanja, zašto nije platio iznos naknade komunalne usluge, koji nije osporio u roku za njegovo plaćanje. U odsustvu dokaza o reklamaciji spornog iznosa naknade komunalne usluge, zahtevu korisnika za naknadu štete (prema opštim pravilima o odgovornosti za štetu) nastalu nekvalitetnim vršenjem komunalne usluge, ne može se pružiti sudska zaštita.

5. SADRŽINA UGOVORA O PRUŽANJU KOMUNALNE USLUGE

Odredbama člana 27. stav 2. ZOO, ustanovljeno je ograničenje autonomije volje u smislu prava ugovornih strana da saglasnom voljom odrede sadržinu ugovora tako da se prava i obaveze ugovornih strana utvrđuju imperativnim propisima u širem društvenom interesu, pa sastojci ugovora čija je sadržina određena prinudnim propisima postaju automatski, sastavni deo ugovora, tako da ih stranke ne moraju predvideti ugovorom, niti se pozivati na propise kojima su oni regulisani. Ako stranke saglasnošću svojih volja odrede sadržinu tih sastojaka drugačije, nego što je predviđeno prinudnim propisima, takve odredbe ugovora će biti bez dejstva, a umesto njih će važiti propisana sadržina. Zakonska obaveza komunalnog preduzeća (koje obavlja delatnost od opšteg interesa), da zaključi ugovor o pružanju komunalne usluge, podrazumeva obaveznu sadržinu tog ugovora, što znači da bitni sastojci tog ugovora čija je sadržina određena prinudnim propisima, postaju automatski sastavni deo ugovora. Prema tome, kako komunalno preduzeće posluje po pravilima koja su određena Zakonom o komunalnim delatnostima, Odlukom o održavanju čistoće i Odlukom o načinu plaćanja komunalnih usluga na teritoriji grada Beograda, kojim prinudnim propisima su predviđeni i bitni elementi budućeg ugovora, onda prijava odnosno zahtev zainteresovanog lica da se zaključi ugovor, u smislu člana 33. ZOO (kojim je apsorbovana pravna situacija u vezi sa obaveznom sadržinom ugovora), predstavlja prihvatanje ponude koji automatski dovodi do zaključenja ugovora, čija sadržina je određena pravilima navedenih prinudnih propisa.

Dakle, ugovorom o pružanju komunalne usluge javno komunalno preduzeće i korisnik komunalne usluge uređuju svoj pravni odnos u skladu sa pravilima sadržanim u Zakonu o komunalnim delatnostima i propisima donetim na osnovu njega (Odluka o održavanju čistoće i Odluka o načinu plaćanja komunalnih usluga na teritoriji grada Beograda).

Prema pravilu sadržanom u članu 14. Zakona o komunalnim delatnostima, obaveza komunalnog preduzeća je da svoj rad i poslovanje organizuje na način kojim se obezbeđuje trajnost odnosno kontinuitet u obavljanju komunalnih usluga, obim komunalne usluge kojim se postiže potreban nivo u zadovoljavanju potreba korisnika, odgovarajući kvalitet i razvoj i unapređenje kvaliteta komunalne usluge, red prvenstva u pružanju komunalne usluge u slučaju više sile, mere zaštite i obezbeđenja komunalnih objekata, uređaja i instalacija i stalna funkcionalna sposobnost komunalnih objekata. Obavezi javnog komunalnog preduzeća odgovara pravo korisnika na komunalnu uslugu, koja će mu biti pružena na način kojim komunalno preduzeće ispunjava svoju zakonsku obavezu.

Prema pravilu sadržanom u članu 15. stav 3. Zakona o komunalnim delatnostima, javno komunalno preduzeće je dužno da, po prestanku razloga za uskraćivanje komunalne usluge, u roku od tri dana od dana kada je to korisnik zahtevao, nastavi pružanje komunalne usluge. Obavezi javnog komunalnog preduzeća odgovara pravo korisnika na nastavljavanje pružanja komunalne usluge.

Prema pravilu sadržanom u članu 15. stav 2. Zakona o komunalnim delatnostima, javno komunalno preduzeće ima pravo da korisniku komunalne usluge privremeno uskrati pružanje komunalne usluge u slučaju kada korisnik: (1) komunalnu uslugu koristi nenamenski, preko dozvoljenog obima ili drugog propisanog uslova ili samovlasno bez odobrenja javnog komunalnog preduzeća; (2) ne plaća komunalnu uslugu u propisanim rokovima; (3) preuzme vršenje komunalne usluge preko objekata, uređaja i instalacija koje ne ispunjavaju uslove u pogledu tehničke ispravnosti, sanitarne zaštite, zaštite životne sredine i druge propisane uslove. Pravu javnog preduzeća odgovara obaveza korisnika da komunalnu uslugu koristi na način da mu ne bude privremeno uskraćena. Za vreme privremenog uskraćivanja pružanja komunalne usluge, javnom komunalnom preduzeću po prirodi stvari nije priznato pravo na naknadu za komunalnu uslugu, pa se njegovom zahtevu za plaćanje naknade, u privrednom sporu koji bi dao povoda parnici, ne može pružiti sudska zaštita. Ako je korisnik komunalne usluge odvoženja kućnog smeća preuzeo vršenje te komunalne usluge preko uređaja kojim se eliminiše industrijski otpad (u kućno smeće, prema članu 8. Odluke o održavanju čistoće, spadaju svi otpaci iz stambenih, poslovnih i drugih objekata uključujući i stari nameštaj i aparate za domaćinstvo, osim otpadaka industrijske delatnosti), a javno komunalno preduzeće nije pružilo dokaz, iako je na njemu teret dokazivanja, da uređaj ne ispunjava uslove u pogledu tehničke ispravnosti, sanitarne zaštite, zaštite životne sredine i druge propisane uslove, goloj tvrdnji javnog komunalnog preduzeća da uređaj ne ispunjava propisane uslove, ne može se pružiti sudska zaštita. S druge strane, razlozi za uskraćivanje pružanja komunalne usluge su takve prirode da mogu biti predmet nekog drugog postupka - kaznenog, a ne parničnog.

Pravilom sadržanim u članu 16. Zakona o komunalnim delatnostima, ustanovljena je zabrana javnom komunalnom preduzeću da pruži komunalnu uslugu korisniku koji je vlasnik ili zakupac objekta izgrađenog bez odobrenja nadležnog organa uprave; ako je korisnik pokrenuo postupak za pribavljanje odobrenja za izgradnju, javno komunalno preduzeće je dužno da korisniku privremeno, do dana pribavljanja odobrenja za izgradnju objekta u vlasništvu ili zakupu korisnika, pruža komunalnu uslugu. U odsustvu dokaza da je javno komunalno preduzeće privremeno pružalo komunalnu uslugu korisniku koji je vlasnik ili zakupac objekta izgrađenog bez odobrenja nadležnog organa uprave, zahtevu javnog komunalnog preduzeća da naplati naknadu komunalne usluge od korisnika, koji je vlasnik ili zakupac objekta izgrađenog bez dozvole nadležnog organa uprave, ne može se pružiti sudska zaštita.

Prema pravilu sadržanom u članu 23. Zakona o komunalnim delatnostima, članu 41. i 43. Odluke o održavanju čistoće, javno komunalno preduzeće ima pravo da uz saglasnost svog osnivača (skupštine opštine ili grada) odluči o ceni komunalne usluge i istu za obavljanu komunalnu uslugu naplati od korisnika. Pravu javnog komunalnog preduzeća, odgovara obaveza korisnika da mesečno plaća cenu za komunalnu uslugu odvoženja kućnog smeća, koja se za zatvoreni i otvoreni poslovni prostor koji je u funkciji obavljanja poslovne delatnosti, obračunava po kvadratnom metru površine tog prostora, a za otvoreni poslovni prostor koji nije u funkciji obavljanja poslovne delatnosti, obračunava se po kontejneru.

6. ANALIZA ODNOSA JAVNOG KOMUNALNOG PREDUZEĆA I KORISNIKA KOMUNALNE USLUGE

Komunalnom preduzeću nije priznato pravo da ceni, da li određena lica imaju potrebu za pružanjem komunalne usluge. Potrebu za pružanjem komunalne usluge, zainteresovano lice izjavljuje prijavljivanjem te potrebe komunalnom preduzeću, pa proizlazi da je ocena potrebe za određenom uslugom isključivo u ovlašćenju zainteresovanog lica. To što javno komunalno

preduzeće obavlja delatnost od opšteg interesa, samo potvrđuje njegovu zakonsku obavezu, da po prijavi zainteresovanog lica sa istim zaključi ugovor i pruži mu komunalnu uslugu. Zakon štiti vršenje prava kad je ono saglasno svom cilju, ali ako se ono upornim insistiranjem i korišćenjem faktičkog monopola, upotrebljava u svrhu pritiska na lice koje nije zainteresovano da zaključi ugovor o pružanju komunalne usluge odvoženja kućnog smeća, ako se pravo upotrebljava kako bi se kod lica koja nisu zainteresovana za zaključenje ugovora, stvorila predstava o njihovoj zakonskoj obavezi na zaključivanje ugovora i ako se pravo upotrebljava kako bi se kod lica koja su korisnici komunalne usluge stvorila predstava o njihovoj zakonskoj obavezi da plate naknadu i u slučaju kada im komunalna usluga nije pružena, onda takvo ponašanje javnog komunalnog preduzeća, izlazi iz okvira ostvarivanja interesa zaštićenih zakonom i iz okvira ostvarivanja sopsstvenih interesa, sa namerom da se drugome nanese šteta, zbog čega je vršenje prava protivno svrsi za koju je garantovano. Komunalna delatnost odvoženja kućnog smeća jeste delatnost od opšteg interesa, ali kako se ona obavlja isključivo u zavisnosti od potreba i radi obezbeđenja potreba korisnika tih usluga, to javno komunalno preduzeće nema pravo da bilo kojem licu nameće obavezu pružanja te usluge, u suprotnom takvo vršenje prava ne može uživati sudsku zaštitu. Za zasnivanje pravnog odnosa povodom pružanja komunalne usluge odvoženja kućnog smeća nije dovoljno to, što je Zakonom o komunalnim delatnostima zasnovana obaveza komunalnog preduzeća da pruži komunalnu uslugu i zaključi ugovor, već je potrebna i izjava volje korisnika usluge, koja se manifestuje prijavom ili zahtevom podnetim javnom komunalnom preduzeću. U odsustvu prijave kojom zainteresovano lice manifestuje volju za zaključenje ugovora, nedostaje inicijalni akt koji automatski dovodi do zaključenja ugovora tj. u odsustvu prijave – zahteva, ugovor ne može nastati, a kada ugovor nije nastao, to između javnog komunalnog preduzeća i drugog lica ne postoji pravni odnos, kao osnov za vršenje prava na naknadu komunalne usluge. Da bi javno komunalno preduzeće moglo vršiti obligaciono pravo na naknadu komunalne usluge, mora sa korisnikom zaključiti ugovor. Dakle, obaveza korisnika da plati naknadu komunalne usluge jeste njegova ugovorna obaveza, pa ako ugovor nije zaključen tj. nije nastao, to znači da ne postoji osnov za obvezivanje lica, kojem se pogrešno pripisuje svojstvo korisnika i to samo na temelju činjenice da je vlasnik ili zakupac zatvorenog i otvorenog poslovnog prostora koji je u funkciji obavljanja poslovne delatnosti.

Određivanjem cene komunalne usluge koja se svojim iznosom sasvim sigurno može uporediti sa drakonskom kaznom, javno komunalno preduzeće je izabralo takav način vršenja svog prava koji drugoj stranci nanosi nesrazmernu štetu, a njegova dužnost je bila da svoje pravo vrši tako da se što više šteti druga stranka tj. da svoje pravo vrši u obimu koji je neophodan i uz minimalno opterećenje druge stranke, a sve obzirom na opštepoznatu činjenicu da obavlja delatnost od opšteg interesa. Cena komunalne usluge odvoženja kućnog smeća za zatvoreni i otvoreni poslovni prostor koji je u funkciji obavljanja poslovne delatnosti (objekat površine od 5.053,00 m² u vlasništvu privrednog društva u procesnoj ulozi tuženog u parnici u kojoj su donete presude predmet razmatranja): u 2001. godini iznosi 1,3390 din./m² što mesečno iznosi 6.765,96 dinara bez PDV-a i godišnje 81.191,52 dinara bez PDV-a; u 2004. godini iznosi 6,0000 din./m² što mesečno iznosi 30.318,00 dinara bez PDV-a i godišnje 363.816,00 dinara bez PDV-a; u 2008. godini iznosi 9,3600 što mesečno iznosi 47.296,08 dinara bez PDV-a i godišnje 567.552,96 dinara; u 2010. godini iznosi 10,11 din./m² što mesečno iznosi 51.085,83 dinara bez PDV-a i godišnje 613.029,96 dinara bez PDV (PDV se obavezno plaća u visini 8%). Srećna okolnost je što javno komunalno preduzeće nikada do danas, nije odredilo cenu za otvoreni poslovni prostor koji nije u funkciji obavljanja delatnosti. Ilustrovani skok cena komunalne usluge odvoženja kućnog smeća na mesečnom i godišnjem nivou, iz godine u godinu ima tendenciju značajnog rasta. Očigledno je da javnom

komunalnom preduzeću koje vrši komunalnu uslugu odvoženja kućnog smeća, obzirom na broj korisnika u Beogradu (koji nije uopšte zanemarljiv), nedostaje pravni i ekonomski interes za vršenje sopstvenog obligacionog prava na drakonsku cenu komunalne usluge, jer opravdanje za vršenje takvog prava može biti samo u nameri da se korisniku komunalne usluge nanese šteta. Ovo zato što je cenu komunalne usluge, javno komunalno preduzeće odredilo, primenom kriterijuma (kvadratnog metra površine zatvorenog i otvorenog poslovnog prostora u funkciji obavljanja poslovne delatnosti, u vlasništvu ili zakupu korisnika) koji nije poznat naučnoj i stručnoj javnosti u svetu, pa kao takav jedinstven primer, predstavlja pravu enigmu. Za korisnika komunalne usluge plaćanjem drakonske cene nastaje nesrazmerna šteta, čija se visina sa sigurnošću može utvrditi primenom načela jednake vrednosti uzajamnih davanja iz člana 15. ZOO i obračunti u iznosu razlike između drakonske cene i one cene koju je korisnik dužan platiti kao minimalno opterećenje prema obimu i kvalitetu komunalne usluge pružene u opštem interesu.

7. ZAKLJUČAK

Javno komunalno preduzeće svoje obligaciono pravo vrši na način koji je karakterističan za akt zloupotrebe prava, a akt zloupotrebe prava uvek postoji kada se pravo vrši na način koji drugom nanosi nesrazmernu štetu, kada se pravo vrši protivno svrsi za koju je garantovano, kada se pravo vrši korišćenjem stečenog monopolskog položaja koji omogućava da jednostrano oceni i preceni sopstvene interese i ciljeve protivno duhu instituta komunalne delatnosti kao delatnosti od opšteg interesa, umesto da lojalno ceni i interese druge strane – korisnika komunalne usluge, kako to učesnici u prometu uobičajeno rade. Ostaje nada da će javno komunalno preduzeće, uz saglasnost svog osnivača (opština ili grad), svoje obligaciono pravo na naknadu komunalne usluge, vršiti na način da izabere kriterijum za određivanje cene komunalne usluge koji je poznat, ako ne ukupnoj, a ono bar široj naučnoj i stručnoj javnosti. Kriterijum za određivanje naknade komunalne usluge, mogao bi biti, kao što je to u većini evropskih gradova, broj zaposlenih u poslovnom prostoru ili broj kilograma sakupljenog kućnog smeća i učestalost odvoženja kućnog smeća na deponiju. S druge strane, javno komunalno preduzeće bi trebalo, rukovodeći se već opšteusvojenim ponašanjem drugih komunalnih preduzeća u svetu, korisnika komunalne usluge osloboditi tereta snošenja troškova odlaganja (deponovanja) kućnog smeća na deponiju smeća. Po prirodi stvari, troškovi odlaganja (deponovanja) kućnog smeća na deponiju smeća, trebalo bi da terete osnivača javnog komunalnog preduzeća (opštinu ili grad).

Prilikom normativnog uobličavanja pravila u Zakonu o komunalnim delatnostima, koja se odnose na prava i obaveze javnog komunalnog preduzeća i korisnika komunalne usluge, pravni jezik nije bio dovoljno jasan i određen, niti dovoljno dosledan u oslanjanju na pravila sadržana u Zakonu o obligacionim odnosima. Moguće je, da je to razlog što je javno komunalno preduzeće koje vrši komunalnu uslugu odvoženja kućnog smeća, formiralo pogrešno stanovište koje se apsorbuje u aktu zloupotrebe prava, a u krajnjoj liniji u pogrešnoj sudskoj praksi. Zakonodavnu aktivnost valja usmeriti na ustanovljavanje saglasja u pravilima: o ograničenju slobode izbora ugovornika i slobode određivanja sadržine ugovora, o odgovornosti u vezi sa obavezom zaključenja ugovora i odgovornosti u vezi sa vršenjem poslova od opšteg interesa, tako da se navedena pravila u Zakonu o komunalnim delatnostima normativno uobliče osloncem na ista pravila sadržana u Zakonu o obligacionim odnosima kao osnovnom materijalnom zakonu.

Polazeći od principa “iura novit curia” sudovi imaju svetu dužnost da svojom aktivnošću doprinesu da javna komunalna preduzeća svoje usluge koje obavljaju u opštem interesu radi zadovoljavanja potreba korisnika, obavljaju redovno, kvalitetno i pod što povoljnijim

uslovima, a kako to proističe iz opštih načela Zakona o obligacionim odnosima. Sudovi bi morali da pogrešno ustanovljenu sudsku praksu hitno zamene onom koja odgovara zahtevima postojećeg, a ne prividnog prava, nezavisno o pravu kojeg lica se radi i da pogrešnu sudsku praksu zamene onom koja odgovara zahtevima opšte potrebe za što većim mirom i sigurnošću u društvenoj zajednici, zahtevima zdrave konkurencije i potrebama korisnika komunalnih usluga.

LITERATURA:

- [1] Mihailo Konstantinović, *Zabrana zloupotrebe prava i socijalizacija prava*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1925.
- [2] Čedomir Marković, *Poštenje i moral u pravu*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, knjiga V br. 4, 1922.
- [3] Slobodan Perović, *Obligaciono pravo (Knjiga prva)*, NIU Službeni glasnik SFRJ, Beograd, 1990.

NACIONALNI PROPISI:

- [4] *Zakon o obligacionim odnosima* ("Službeni list SFRJ" br. 29/78, 39/85 i 57/89)
- [5] *Zakon o komunalnim delatnostima* ("Službeni glasnik RS" br. 16/97, 42/98)
- [6] *Zakon o zaštiti konkurencije* ("Službeni glasnik RS" br. 79/2005)
- [7] *Odluka o održavanju čistoće* ("Službeni list grada Beograda" br. 27/2002)
- [8] *Odluka o načinu plaćanja komunalnih usluga na teritoriji grada Beograda* ("Službeni list grada Beograda" br. 24/2003)
- [9] *Odluka o komunalnoj inspekciji* ("Službeni list grada Beograda" br. 18/92, 19/92, 9/93, 25/93, 31/93, 4/94, 2/95, 6/99 i 11/2005)